

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

2022
04

ÖSSZETARTOZÁS TEMPLOMA | †Makovecz Imre, Dósa Papp Tamás

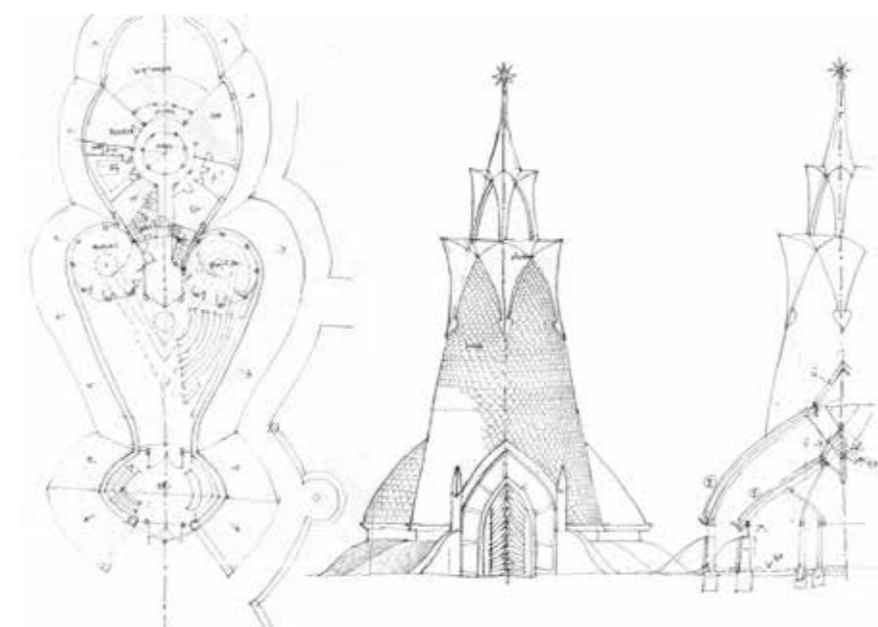
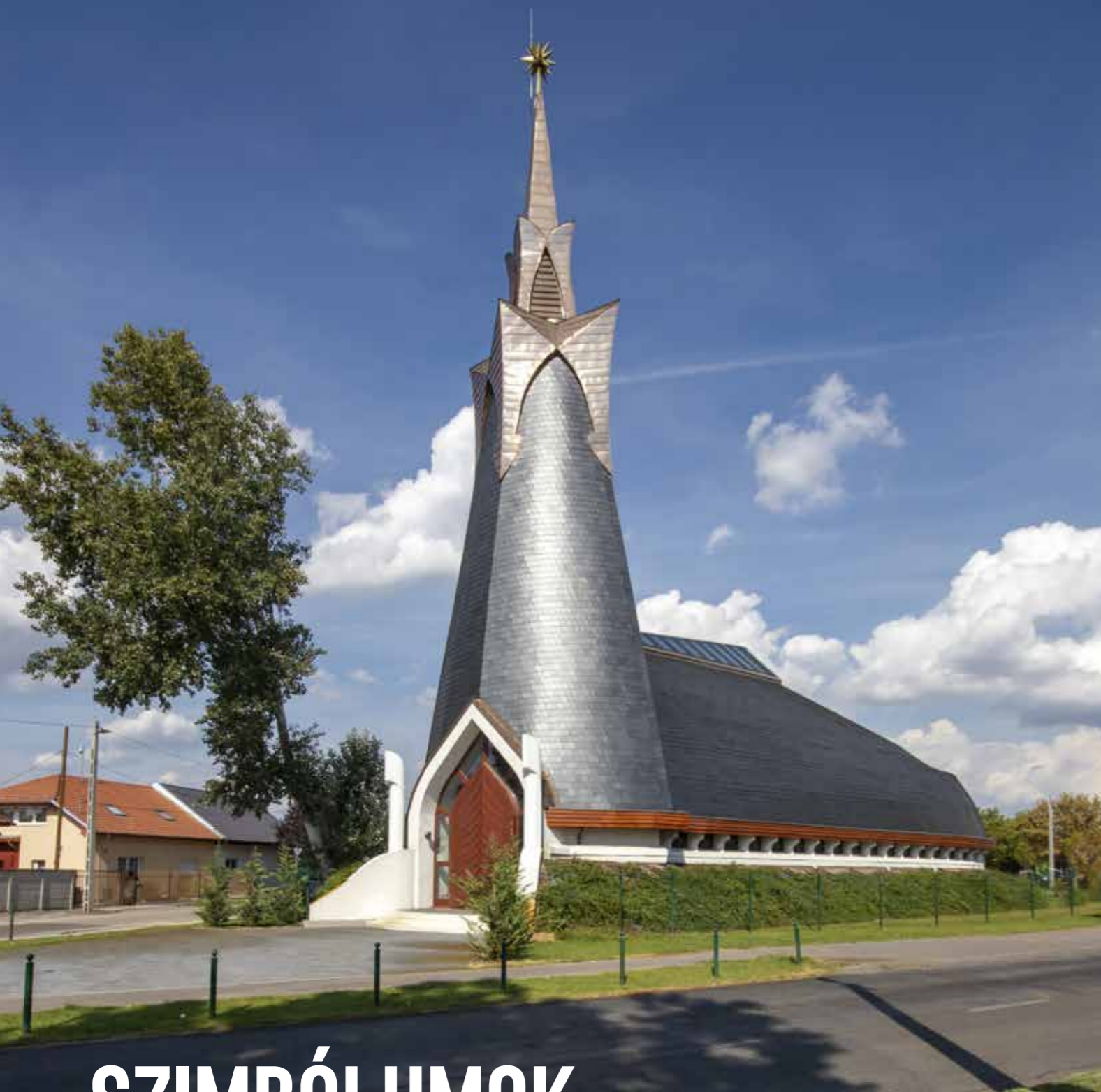
SKICCPAUSZOS FŐÉPÍTÉSZSÉG MAKÓN | Csernyus Lőrinc

VÁNDOROKBÓL MESTEREK | Czégány Sándor

Égig érő sajtóműhely Gyergyóújfaluban | Bányász József

A rajzolt vonal mélysége és magassága | Sárkány Roland

Sevilla 30 – Egy belső történet | Turi Attila

▲ Makovecz Imre szabadkézi vázlatai: alaprajz, homlokzat, metszet

A magyarországi református közösségek történetében nem ritka jelenség, hogy emberöltőnyi időt kell várni egy templom megvalósulására. A közelmúltban jó példa volt erre Szécsi Zoltán és Óndi Szabó Lajos svábhegyi temploma (2014)¹, vagy Sajtos Gábor gyülekezeti háza Szandaszőlősen (2012). Ezekről a szakma kellőképpen meg is emlékezett, ám tavaly szeptemberben egy hasonló közösség kiemelt sajtófigyelmet kapott. A Magyar Nemzet adott hírt a pesterzsébeti református templom felszenteléséről, amelyet Balog Zoltán püspök, a Magyarországi Református Egyház zsinatának lelkes elnöke Orbán Viktor miniszterelnök jelenlétében celebrált.² Nem véletlen ez, hiszen egy olyan templomról van szó, amelynek első vázlatát Makovecz Imre vetette papírra, és a Mester egy kései tanítványa, Dósa Papp Tamás fejezett be.

A befejezés jelentése persze vitatható. Egyrészt azért, mert egy szívvel-lélekkel tervezett építményt befejezni nem, legfeljebb abbahagyni lehet. Másrészt azért, mert Makovecz nem hagyott hátra kész tervet, így a fiatal építész feladata nehezebb volt a fizikai kivitelezésnél. Egy vázlat és szóban átadott pontos ideák nyomán kellett elindulnia, amelyek kifejtésénél csak saját intuícióira támaszkodhatott. Mit jelent ez? Lényeglátást, személyes önmérsékletet, és a módszertani hagyomány önálló alkalmazásának képességét. 2006-ban José Oubrerie sem támaszkodhatott egyébre, amikor Le Corbusier vízióját, a Szent Péter-templomot kivitelezte Firminyben, amelyre az utókor – szintén vitathatóan – a modern mester műveként emlékezik. A viták azonban idővel elülnek, és marad a műalkotás, a szakrális tér ünnepe. Makovecz közeli tisztelője, Paolo Portoghesi olasz építész a római Sant'Ivo alla Sapienza tengelyesen bevezetett, majd plasztikusan felmagasodó centrális terét különösen kedvelte. A tervező, Francesco Borromini nyomán Portoghesi sem vitat-

SZIMBÓLUMOK KÖZTI TÉR

Összetartozás temploma, Pesterzsébet

Szöveg: **Katona Vilmos**
Első vázlatok: **Makovecz Imre**
Építész: **Dósa Papp Tamás**
Fotó: **Dósa Papp Tamás**

¹ Katona Vilmos: Egy álom beteljesül. Református templom a budai Svábhegyen. *Metszet* 7:2 (2016), 48–53.
² Ditzendy Attila: Felszentelték Budapest első Makovecz Imre kézjegyét viselő templomát. *Magyar Nemzet*.

THE SPACE BETWEEN SYMBOLS – THE CHURCH OF TOGETHERNESS IN PESTERZSÉBET

In the history of Hungarian Reformed communities, it was not uncommon that the construction of a church lasted for an entire generation. As a recent example, the Reformed church in Pesterzsébet, consecrated last September, was first put on paper as a draft by Imre Makovecz, and then completed by a late student of the master, Tamás Dósa Papp. However, since Makovecz did not finalise the plan, the young architect could rely on little more than a sketch and ideas passed on orally – he needed to lean heavily on his own intuitions.

hatta a templomtengely optikai jelentőségét, amely Makovecznál is meghatározó motívum. Eredeti elgondolása szerint a pesterzsébeti templom is az út axisában állt, ami miatt a jelenlegi közutat el kellett volna terelni, hogy két irányban megkerülje az épületet. Ez a megoldás egy orsós elrendezésű faluközpontot idézett volna, hogy az önrendelkezési jogot helyreállítva erősítse a közösséget, de az ötletet nem sikerült a sablonos városrendezési kereteken keresztül vinni. A megvalósult épület a közút melletti telken kapott helyet, és kapujával annak sarka felé fordult. Elképzelhető erejéből emiatt vesztett talán, de még így is messziről feltűnik a tornya, tornyán a szuronyos csillag, és finom átmenetekkel hullámzó sötét teteje.

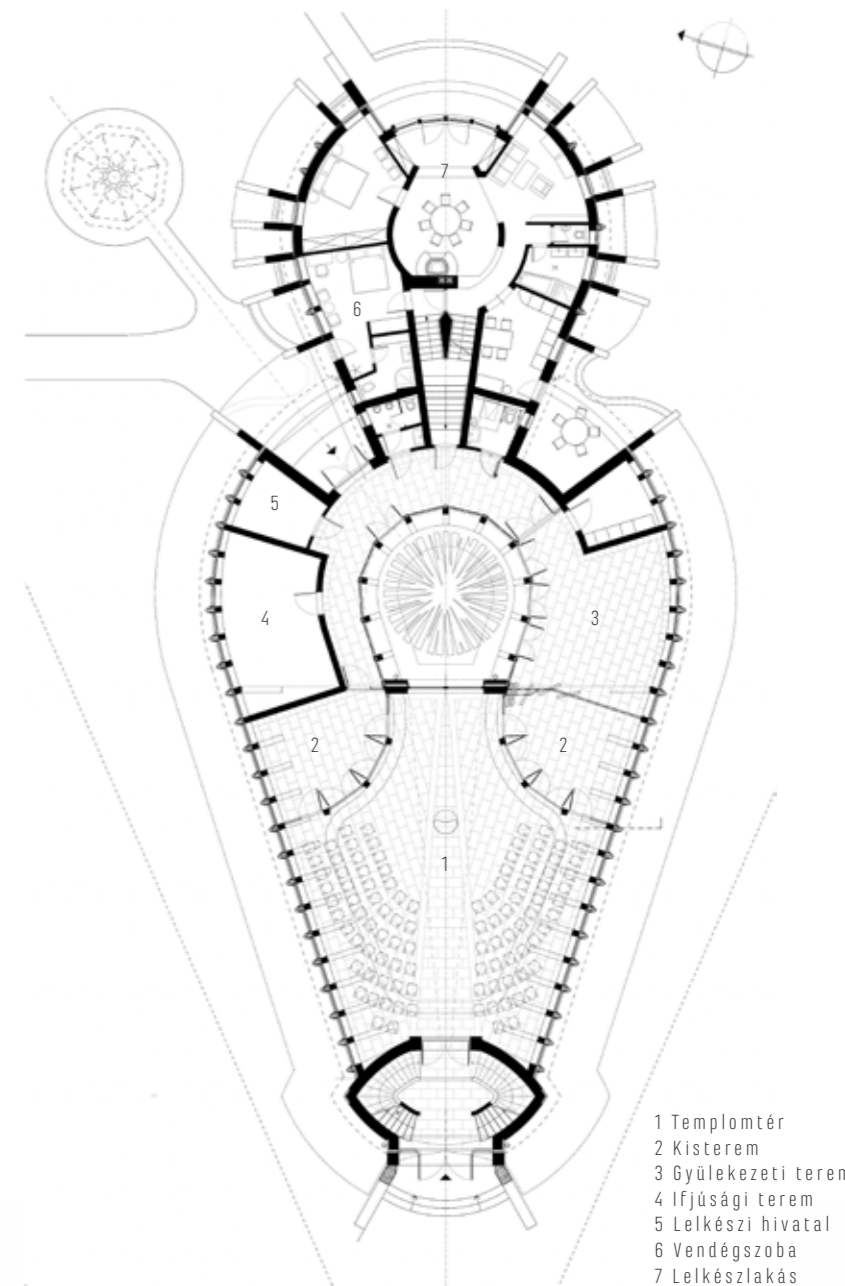
A jelenség teljességéhez hozzátartozik, hogy a terv hasonlít a paksi Szentlélek-templomhoz, amelyet ugyancsak a kettős csigavonal alaprajzi vonulata határoz meg, ám ott jóval kézzelfoghatóbban, itt rejtve jelenik meg e mági-

▲ Makett

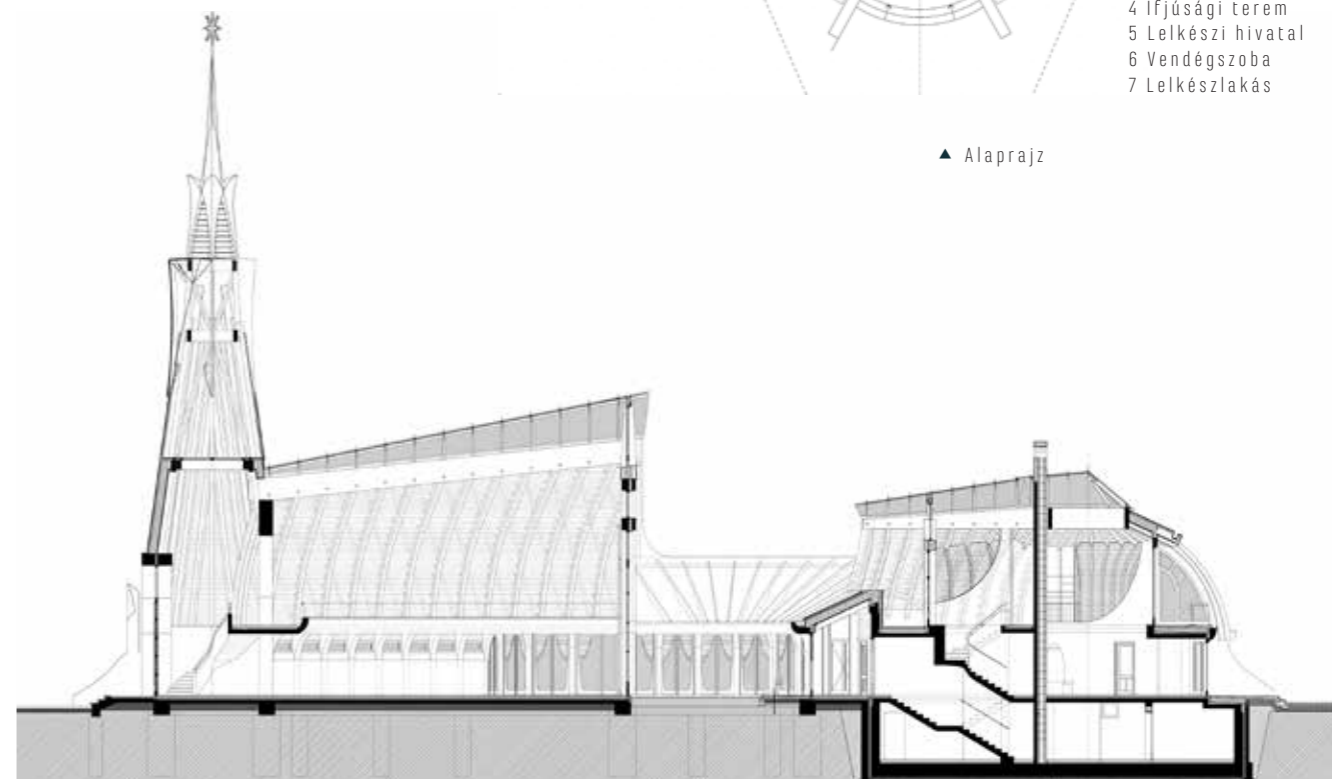

kus vonalvezetés. A két épület között a tükörszimmetria és egyéb topológiai hasonlóságok is fennállnak, amilyen a kapuzattoronnyal bevezetett hármastömegosztás, a folytonos, mindenütt azonos magasságú párkány, vagy a mellvédnek támasztott földrézsű, amely a vázra lebernyegként terülő, polimorf tető alatt ablakréseknek szorít helyet. Mindenekelőtt azonban a favázás építésmód emelkedő ki, amely többszörösen is organikus. Szerves azért, mert a fából mint természetes megújuló nyersanyagból olyan szerkezetet épít, amely a fa természetének, hajlásának és logaritmikus léptékviszonyainak megfelel. Emellett szerves azért is, mert tektonikus vázelemekből hoz létre hiperbolikus felületeket, amely a közelítés (approximáció) műveletének egészen emberi, de annál csodálatosabb következménye. Még be sem nyitottunk a templomtérbe, és máris gondolkodóba esünk: a torony függélyes élei lefelé haladva egyre inkább lekerekednek, miközben a geometriai húrok sokasága töretlenül átvezet a felület palástján a sokszögből a körívbe.

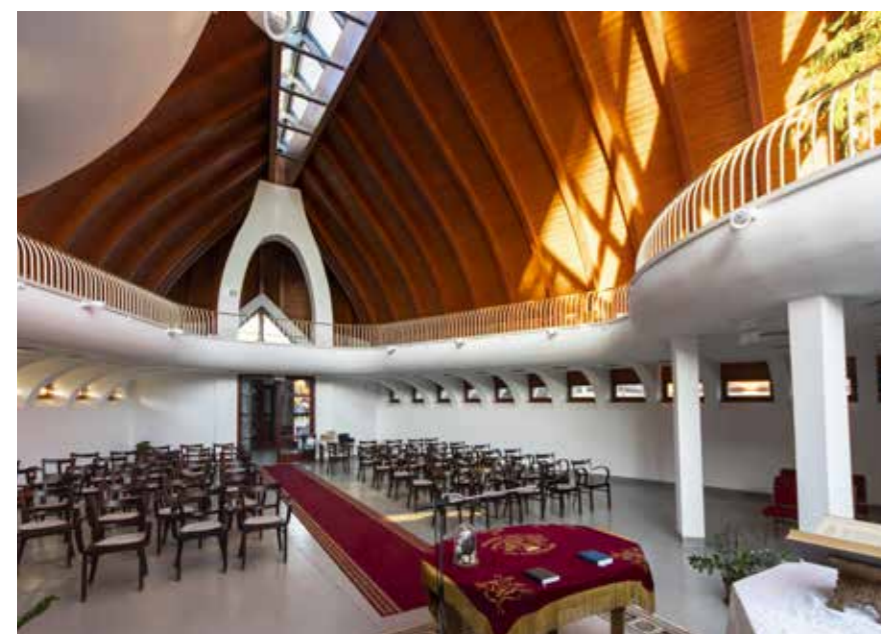
- 1 Templomtér
- 2 Kisterem
- 3 Gyülekezeti terem
- 4 Ifjúsági terem
- 5 Lelkészi hivatal
- 6 Vendégszoba
- 7 Lelkészlakás

▲ Alaprajz

▲ Hosszmetszet

A húrok – sugarak – a betlehemi csilagból áradnak szét, mint a keresztény teológia ismert emanációja, amelyet a modern kozmológia is átvett az ősróbanás elméletének formájában. Mi ábrázolhatná érzékletesebben az emberi szféra égi származását egy fölülről lefelé épülő templomtoronynál? Az égi genezis szimbóluma, amit a szétszóró (diabolikus) erők mindörökké el kívánnak feledtetni az emberrel, itt megkerülhetetlen jelként áll ellen a szellemi erőziónak. További kontempláció tárgyát képezheti az épület hármaskörű tagolása, amely visszafogottan megmutatkozik az épület tömegében is. A három rész közül első a bejárati torony előtere, a belépés csarnoka, amely egyúttal archetípusa a tisztulásnak, az előkészületnek. Ez a tér Nyugaton már a Karoling-kor óta összekapcsolódott a templom vertikális tengelyével, amely a világi hatalom reprezentánsa volt, emeletén többnyire kórossal. A típus különféle módosulataival végigvonult a nyugati keresztény építészetben, míg nem a királygaléria formájában a francia gótikus katedrálisok külső díszletévé lett. Ám a hangsúlyos, fából készült szoliter harangtoronyok az erdélyi építőhagyományban és a protestáns habitusban is mélyen gyökereznek.

A pesterzsébeti templom utóbbiaknak megfelelően egyszerű formát képvisel, és Makovecztől is eltér annyiban, hogy mellőzi a figurális díszítőelemeket. Az előtér fölötti, szemformába foglalt menyezeti világítótest belül is emlékeztet a fény középponti kiadására, amelynek sugara köré két lépcső tekeredik, összekötve a földszintet a liturgikus tér galériájával. Utóbbi rejtje a kettős spirál kontúrját, ami egészen a templomhajó végéig kanyarog. Alatta legyezőszerű vonalvezetéssel tárul fel a liturgikus tér, amely meglepő módon irányított-tengelyes szervezésű, és az úrasztalával, a pulpitushoz hasonló szószékkel együtt keleti tájolást mutat. A sort a tér teljes magasságú nyílása egészíti ki, amelynek ablakosztása korpusz nélküli kereszt formál. A katolikus ízű térszervezés³ a református felfogás számára szokatlan

³ Katona Vilmos: Az irányított-tengelyes szerkesztés kortárs reneszánsza Európa katolikus templomépítészetében. *Magyar Egyházzene*, 21:4 (2014), 403–414.

lehet – egészen addig, amíg meg nem ismerkedik Pásztor János liturgikus kutatásaival.⁴ Pásztor számára a református istentisztelet nem a katolikus formai antitézise, és a keresztény történelmi előzményekre építve a vártnál több azonosságot talál vele. Ebben az egységsszemben értelmezhető az Összetartozás-templom belső tere is. Harmadik elem az együttesben a lelkészlakás, amely a hátsó kertről nyílik ugyan, de nagy, védett teraszáról letekint a templom belső udvarára is. A kör alakú átrium a lakás és a templom között képez átmenetet. Körülötte kolostori kerengőhöz hasonló folyosó és abból nyíló kisebb helyiségek találhatók, amelyek eredetileg a mellékhajókhoz is kapcsolódtak. A kiscsoportos termekben, ahonnan bármikor kiléphetünk

a nyitott udvarba, bibliaórákat és énekpróbákat tartanak. A centrális tér elegendő fényt kap ahhoz, hogy a közepén élő fa állhasson, amelynek pozíciója pontosan követi az ismert tengelyt. E ponton Makovecz sevellai pavilonja elevenedik meg újra, ám annak sajátos szimbolikájából itt hiányzik a fakorona megtükrözése az „alvilág” felé. A három tömeg- és négy enteriőregység egy-egy szűkebb garattal kapcsolódik egymáshoz. Az átjárást parabolikus vasbeton tartók biztosítják, amelyek a szofisztikált könnyűszerkezetes vázban merev tárcsákat, jelképes stabilpontokat képeznek. Ilyen a templomot kicsinyítve megismétlő lelkészlakás belső galériájának boglyaíves kéménye is, amely a magyar népies formák mellett a balkáni harangoromzatokra is

emlékeztet. A lakás zárt alaprajzi körvonalát támfalak egészítik ki a kert irányában, ami a gótikus székesegyház szentélyének távoli, talán tudatalatti idézete. Közismert, hogy a középkori katedrálisépítők (mint korábban a rómaiak) párhuzamot vontak a templom és az emberi test között. Ha ez itt is alkalmazható, akkor a lelkészlakás a fej, míg az úrasztala a kompozíció szív-kamráját foglalja el. A nemzeti romantika e modernnel nehezen összevethető, kései megnyilvánulásában minden bizonnyal tovább él valami a régi korok tudásából. Kérdés, hogy mennyiben mutat újat, és kell-e újat mutatni egyáltalán. Nem kizárt, hogy küldetése inkább a spirituális emlékezet fenntartásában és jelképeinek minél mélyebb megértésében keresendő.

⁴ Pásztor János: *Liturgika. A magyar református istentisztelet múltja, jelene és jövője a Szentírás világosságában*. Selye János Egyetem, Komárom, 2005. Ezen alapult Kertész Balázs újpalotai református templomának (2018) liturgikus térkonceptiója is, amely Fogarasi Gábor lelkésznek köszönhető. Lásd Katona Vilmos: Ideák térhódítása. Református templom Újpalotán. *Octagon* 145 (2008), 35–37.

1000 HUF